

rektorja univerze dr. Hinterlechnerja za zidavo nove univerze na zemljišču Cekinovega gradu in 1930 rektorja dr. Dolenca za univerzitetno biblioteko. Od tedaj pa so stolpiči državnih proračunov za izredne kredite Ljubljane — prazni. V kolikor sploh nas zadene krivda.

Krvave rože

Poglavje iz povesti „Krista Alba“

Lojz Kraigher

Tri stvari so bile, ki so Kristi Albi težile dušo: — njeno zavrženo in ko prekleto vlačugarsko življenje; bojazen pred detektivom in oblastjo; in njeno doživetje na rivieri. K vsemu je prišla še vročina večnega mesta, ki jo je v onih tednih mučila do neznosnosti. Začela se je spet opijati — vkljub vsem obljubam, vkljub vsem hreščavim grožnjam debele in odurne babnice, ki je vodila vzorni *établissement*. Krista Alba si je morala pomagati s podkupovanjem. Odštevala je gospodinji več ko je bila dolžna; odštevala ji je skoraj vse, kar je zaslužila. Včasih ji je kaj kupila in mnogokrat ji je podarila lep spominček izmed svojih dragotin. Življenja pa si le ni mogla olajšati. Začela je telesno hirati in kašljati.

Nenadoma se je zopet oglasil krik iz njene sobe in vse se je zgrnilo k njenim vratom.

„Škandal pri Kristi Albi.“

„Gosta je obljuvala.“

„Ves krvav je.“

Ko je matrona prisopihala do njene postelje, je videla, da je grgrala Krista Alba v lastni krvi — grgrala, kašljala, bljuvala razpenjene krvave curke...

Zdravnik je prišel in zahteval, da jo odpeljejo v bolnišnico. Krista Alba je z obupom v očeh prosila, naj jo obdrže v zavodu. Vse bo sama plačala. Gospodinja pa se je otepala:

„Če se ji v zavodu kaj zgodi... Moj *établissement*.“

Zdravniku se je bolnica smilila, zavzel se je za Kristo Albo:

„Zdi se mi — kolikor morem pač presoditi — posebne nevarnosti še ne bo.“

Bordelska mama ga je takoj prijela za besedo:

„V vsakem primeru, gospod doktor, — vi me krijete!“

Na prošnjo iz lepih sinjemodrih oči in na pritisk bolničine vroče roke je skoraj nehote prikimal...

Tačas, ko je ležala v vročinskih blodnjah z vrečico ledu na prsih, so ji misli od pošastnega privida onega trenutka, ko se je zavedla v objemu mrtveca, oblita in zalita z lepko krvjo in zoprno rumeno gmoto po obrazu in oprsju, v očeh, v nosnicah, v ustih — so ji misli vedno iznova begale v domače kraje, obiskovale mater, brata, dom in znance, preživljale na novo mladostne, lepe in nelepe dogodivščine; vsi njeni čuti so stremeli v hladno hribovsko okolje in pljuča so ji hlipala za svežim gorskim zrakom. Počitek, mir in molk, podkožni vbrizgi morfija in led in kreozot in drugo, — pa je skoraj čudežno okrevala, da niti kašljala ni več in da so se ji povrnile obline in lepote njenih udov in njenega obraza. Premagala je ‚strah in grozo‘, metala se je skoraj preživahno, nekoliko surovo v objem vlačugarjem, — v srcu pa ji je bedelo hrepenenje po domačih krajih, v mislih je preudarjala načrte, kako bi se jim spet približala, da bi pohitela vanje, če bi prenehala ta blazna vojna vihra. Zaenkrat je bilo vse brezupno. Edini sklep, ki je mogel dozoreti v nji, je bil: na sever, da bo čim bližje cilju! Pobegniti! Pobegniti iz te žehteče zemlje, izparjajoče gnus in smrad, da je že komaj sople! Pobegniti iz srede najstrahotnejših spominov, ki so grozili, da ji ubijejo razum!

Skrivala je svoje hrepenenje, skrivala je svoje domotožje skoraj sama pred seboj. Vendar je gorelo v njeni duši kakor lučka v megli in ji usmerjalo korake po sredi blodnega, sramotnega, odurnega življenja, ki ga je živela komaj polzavedno in kar nekako hlastno, kakor da je to vlačugarsko življenje zalet in dih in speh skozi ozračje nad smrdljivo greznico do cilja tam nekje v daljavi — bogvekje — doma ... Doma? — Domov? — Živela je omotično in vrtoglavo, bolj ali manj pijansko življenje svojega okolja — in tudi ta predstava domačije je bila je meglena in komaj polzavedna, čeprav so ji prihajali trenutki jasnosti, odločnosti in trdne volje, ko si je strogo, smotrno, poslovno dopovedovala: — Varčuj, dekle! Varčuj, da se boš moglo gibati in da ne prideš praznih rok domov! — Domov? — Domov? — Komaj porojena, ji je predstava domačije zopet utonila v megli; — vendar je začela varčevati, hraniti, skopariti. S podkupninami je kar prenehala. Z matrono se je skoraj tepla za svoj denar, za svoj prisluženi denar.

Nekaj se je prehladila. Nekoliko je zakašljala. Ona sama se ni prestrašila, — gospodinja pa se je vznemirila in se je bala, da bi se Kristi Albi ponovila krvavitev iz bolnih pljuč. In Krista Alba je to priliko izkoristila. Matrona jo je priporočila koleginji na severu in ona se je preselila v javno hišo v starinskem, lepem mestu. Nastopila je pod tujim imenom, izkazala se je z listinami, ki jih je bil preskrbel — Olivio Caieputi. Tako zelo je že premagala ‚strah in grozo‘, da je to ni več motilo. Bržkone bi bila že sposobna, da bi ostala, kjer je bila,

in počasi — utonila v greznici. Vzmet jo je tiščala in rinila naprej. In smer je bila jasno in določno začrtana. — Domov! Domov! — čeprav je bil ta cilj v megleni dalji in je bil tudi sam meglen...

Dvakrat, trikrat se ji je ponovila bolezen njenih pljuč. Zdravila se je v bolnišnici. Ležala je v vročini, kri je kašljala — zdaj več zdaj manj. Vsakikrat je okrevala in se vrnila v javno hišo. Izkazovala se je z listinami, ki niso bile njene, ne da bi kdo posumil vanje; Krista Alba pa je bilo njeno umetniško ime.

Tako ji je potekalo življenje, grdo in surovo, v pijanskih in vlačugarskih gnusobah. „Strah in groza“ je nista več morila. Dosegla je, da se je v spominu zagrinjalo samo sprožilo in zdrknilo nizdol, če se ji je hotel javiti iz njega dogodek groze in strahu. Vreščave opice pa se ni mogla iznebiti. Mnogokrat se je zbudila zjutraj vsa prestrašena in potna, z razbijajočim srcem. Naslonila se je na komolec, zijala v okno in poslušala, ali še odmeva priskutni krik oguljene živali. In vedno večkrat se ji je prikazal v sanjah poleg opice oni mali, drobni častnik v škorenjčkih, z usločenimi, pretenkimi in prešibkimi nogami. Bil je še bolj grd in še bolj smešen, njegov obraz je bil še bolj oglat, nos še bolj šiljast, ustnice še bolj nabrekle. Koža mu je bila neobrita, umazana in ko oguljena. Zdajci je zarezgetal. Nabrekle ustnice so bile konjski gobec, oči so bile konjske. Zastrigel je z ušesi in zakopitnil. Zvil se je v telesu, da je videla oboje hkrati: zadnjo plat in glavo. Švrknil je z omršavelim repom in začel s kopiti brcati, da so frčali njegovi odpadki v njeno okno...

Nenadoma je bilo vojne konec. Vse se je razgibalo.

Krista Alba se je preselila v Videm in stremela k Soči. Pot ji je bila prosta in odprta — in vendar se ni mogla prav odločiti. Ali se je bala, da je bo sram pred materjo, pred bratom, pred tržani? Ali se je bala, da ji bodo že z obraza brali, kakšno življenje je živela in kako si je prislužila svoj denar in svoje dragotine? — Ali je tičala že tako zelo v navadah javnih hiš, da ni več mogla kar oditi in se odpraviti domov, — pomisliti na snažnejše življenje? — Ali se je bala treznosti, — spoznanja in celo obupa, če bi se zbudila iz omotičnosti trajnega razvratnega uživanja in upijanjanja? — Pripovedovali so, da je bil njen rojstni trg med vojno sestreljen, požgan, razrušen; domačini so pobegnili na vzhodno stran. Bogve, če so se vrnili in pozidali domovja? Bogve, če so se tudi njeni ljudje vrnili? — Ali se je bala, da jih več ne najde, če prispe po cesti proti svoji domačiji, — ki je morda v razvalinah? — morda v tujih rokah? — Ali se je pa — narobe — bala, da jih najde in doživi sramoto pred obličjem svoje matere, poštene svoje matere — pocestnica, vlačuga, izvržek lastnega rodu?...

V salonu videmske sramotne hiše je iskala in lovila ljudi iz svojih krajev. Govorila je tuintam s človekom, ki je poznal te kraje; nalletela je na rojake iz svojih hribov in jih previdno izpraševala; — natančnega pa ni izvedela ničesar.

Nagovoril jo je čuden človek. Po videzu je bil doma iz vročih južnih krajev, — nagovoril pa jo je v jeziku njenih hribov in celo zahtegnil je po domače. Pred njegovim mrkim obrazom se je za hip zgrozila, njegovega pozdrava se je zveselila. V njegov oprezujoči in potuhnjeni pogled izpod namršenih, košatih obrvi bi ne zaupala, — domača govorica pa jo je takoj prevzela, čeprav se je že hip na to izkazalo, da je poznal le nekaj stavkov njenega jezika. Njeno domovino je nekoliko poznal. V osornih kratkih stavkih ji je razložil, da je bil pred leti, ko so skozi one skalne hribe vrtali in zidali železnico, nadzornik delavcev. Bogve, če se niso skrivali prepadi krivde za njegovim oprezujočim in potuhnjenim pogledom in za njegovo osornostjo? Kristo Albo pa je vprav osornost in kratkoča njegovih stavkov pomirila in prepričala. Povabila ga je v svojo sobo in se mu zaupala. Obljubil je, da obišče njeno domačijo — mater, brata — in da ji pride potem poročat, kako in kaj. Ponujala mu je denarja za pot in stroške. On se je na videz branil. Saj je že tako namenjen v 'odrešene' pokrajine, da si poišče dela in zaslužka in da si morda ustvari v novih krajih novo, lepšo domačijo. Brez svojcev je. Prodal je, kar je imel, in se je odpravil. V teh novih krajih, pravijo, je že vzcvetelo novo, razbohoteno življenje. Obnavljati je treba in popravljati, graditi in ustvarjati. Zlat val poplavlja vso deželo. Koliko novih možnosti, dobiček, srečo obetajočih? — Ko mu je le še ponujala denarja, da bi si ga bolj privezala in da bi ji bolj gotovo prišel poročat, ji je predlagal, naj mu da za svojo mater, naj ji napiše pismo in naj ji pošlje kak spominek. Misel jo je kar navdušila. Nič se ni več spomnila, da ni tako gotovo, če je mati sploh doma; nič ni več pomislila, da ni tako gotovo, ali tujec njeno mater sploh poišče in se vrne s poročilom; — saj ji je tako lepo nasvetoval, kako ji naj sestavi pismo. Pisala je, da ima majhno trgovino v predmestju lepega, velikega Milana. Če mati hoče, vse proda in se preseli k nji in bratu, da začno v domačem trgu nekaj novega, mogoče trgovino s čevlji, ki bi jo vodil brat... Ko je zavijala denar in nekaj dragotin, ni skrivala pred tujcem, koliko ima... Naenkrat sta si bila silno blizu. Naročila sta si prigrizka in pijače. Pogostila sta drug drugega. Nazdravila sta si s šampanjcem. Razživelata sta se in razdivjala. On jo je rad imel. In ko je videla, da skrivajo njegova grda usta vrsto belih zob, ga je ljubila, ga je zares ljubila. Pa ji je zašepetal v viharju — ko razpaljen in zavzet od njenih čarov: — Vzel bi jo. Rešil bi jo iz te smrdljive greznice.

In tam na njenem domu, tam bi si ustvarila življenje, obadava skupaj bi si ustvarila življenje, novo in gosposko... Oči so se ji svetile: — Takšno, — pa bi hotel vzeti? Poročiti bi jo hotel? — Kakšno? — je zarenčal. Lepa je — in dobra je, to je spoznal. Že zdaj je okusil, kako lepo in sladko bi mu bilo poleg nje... Pa je zamižala in se je v duhu predstavila v domači trg. Predstavljala si je, kako koraka z njim iz cerkve — s tem grdim tujcem, ki je njen mož, — s tem grdim, v resnici grdim tujcem... Izmed trepalnic ga je skrivaj pogledala in se je zdrznila: — Njegove oči so ležale v temni sencí sršočih obrvi. Te sence so jo plašile. Tako neznan, tako neznanško tuj ji je bil ta človek, ki je ležal poleg nje in ki ga je ta hip ljubila... Pred materjo je stala z njim, pred materjo, pred bratom in bratovo družino — z njim, ki je razumel in govoril komaj nekaj stavkov domačega jezika... Otresla se je tesnobnih čustev, ki so jo premagovala. Veselo se je zasmejala. Vrgla se je nanj in ga objela in ga obsula s poljubi in ga omamila z objemi... Ko pa jo je zopet vprašal, ni rekla da, ni rekla ne. Naj počaka, da poižve, kako je z njenimi. Če njenih ni doma, bi se podala rajši z njim v njegovo domačijo... Pa je zagodrnjal, da morajo biti prav gotovo še doma, — saj morajo čakati na vojno odškodnino. S to stvarjo, je slišal, so mnogokrat velike sitnosti. Težko je priti do pravice in do svojega denarja. Morda jim lahko pomore. On se razume na posredovanje pri oblasteh. Kot Italijan jim morda izposluje hitro, na kar bi morali drugače čakati in samo čakati — ah v neskončnost samo čakati... Krista Alba je bila trudna in zaspana, prevejano se je nasmejala sama vase in si dejala, da še ne bo priklenjena z verigo, če se mu zdaj z besedico zaveže. Sklonila se je nadenj in ga poljubila in mu stisnila roko:

„Dobro, dragec, pa narediva, kakor ti želiš!“ in je zazehala.

On je hotel svoj načrt razpredati. Najprej je želel, da bi šla že zjutraj iz te — iz te — sramotne hiše. Nastanila bi se v predmestju in bi tam počakala, da pride ponjo ali da se vrne s sporočili. Krista Alba pa se je obrnila k zidu in zehajoč dejala:

„Prespiva vso to stvar, prespiva, dragec! Tako zelo se mi že spi!“
In čez trenotek: „Ali še nisi ugasnil luči? Lahko noč!“

„Nekoliko še počakam, — ti pa kar zaspil!“

... Ko se je drugi dan — že pozno — prebudila, se je prestrašila tišine v sobi. Sunkoma se je obrnila in skočila s postelje: — Ali je že odšel? Zakaj ni čakal, da bi se poslovil?... Že davno ni tako dobro in tako brezskrbno spala, — zdaj pa je bila mahoma vsa polna dvomov, slutenj in tesnobe. Tekla je k vratom, da bi koga vprašala, kako je z njenim nočnim gostom, — če ne čaka morda spodaj nanjo. Spotoma

se je domislila, da ga niti za priimek ni vprašala — in se je okrenila k omari in pogledala v predal...

Zagnala je krik in vrišč: — Okradena! Okradena! — Ali je razbojnik že pobegnil?...

Tekla je k gospodinji. Poslali so na policijo.

Krista Alba je divjala... Ko pa je prišel detektiv poizvedovat, je nenadoma uplahnila. Ali naj se razodene, da živi pod tujim imenom? — Policije se je bala. Če se je spomnila na detektiva v večnem mestu, jo je zona izpreletavala. Kakor nerazumnega otroka je je bilo prav otročje strah, da bi prišli zopet z onim osumljenjem nad njo. Čim manj ji je bilo jasno, česa so jo pravzaprav takrat sumničili, tem bolj grozotno si je stvar predstavljala... In če živi pod tujim imenom? Tudi za to bi jo lahko preganjali... Odločila se je molčati. Opisala je samo zunanost gosta, ki jo je okradel in ki so ga tudi drugi v hiši videli. Njegovega imena in priimka ni poznala. Povedala pa je, da se je med pogovorom izdal, kam je namenjen. Imenovala je naslov svojega brata v svoji domačiji... Njeno bojzljivo oklevanje pri izpovedbi pa je bilo vsem nekoliko sumljivo, tem bolj sumljivo, ker se jim je zdelo vsem docela neverjetno, da bi preprosta vlačušnica posedovala toliko bogastva, kakor ga je napovedala. Če pa je zares imela toliko denarja in dragotin, — kje neki si je mogla vse to pridobiti? V bordelu toliko — nagrabiti, — bogve, na kak način nagrabiti? — Sumničenje je postajalo razžaljivo, deloma celo obtožujoče... Krista Alba je razlagala, pa se je morala naenkrat zagovarjati. Hvalisala se je, kako lepa in očarljiva je bila nekda in kako premožne oboževalce je imela, preden je zbolela, preden so ji pljuča zakrvavela. Koleginje pa so hreščale vanjo — zavidljivo, — nezaupno, bevskaajoče. In se je našopirila in razšopirila pred njimi: — Še zdaj je lepša kakor one in stokrat bolj se zna prikupiti obiskovalcem. Ob svojih dobrih dneh je bila Krista Alba res še lepa in njeni nočni obiskovalci so bili mnogokrat do dna razpaljeni od njenih čarov. Mnogo jih je bilo, ki so samo zaradi nje in samo k nji prihajali. Še je tlela njena sla in zagorela ob ugodnih prilikah. Ni bila zmerom samo stroj, ni bila zmerom samo zob kolesa, ki se je mehanično vrtelo, pojilo in izžemalo... Tovarišice pa so ji bile nevoščeljive in ji niso priznavale nobenih prednosti. Z divjo jezo in s surovimi izbruhi so navalile nanjo. Z vsemi se je sprla in se stepla; potem pa se je upijanila in se je vsa obtolčena in vsa razpraskana umaknila v svojo sobo.

Po vsem tem tudi policija izpovedbi Kriste Albe ni bogve kaj zapuala in je dozdevnega tatu samo z veliko mlačnostjo zasledovala.

In Krista Alba se je morala vdati v svojo usodo — in se je zapila... Nenadoma pa je zbolela in je obležala. Bolezen njenih pljuč

se je ponovila. Oddali so jo v bolnišnico. — Kadar je bila prej v bolnišnici — med dostojnejšimi ženskami, se je zmerom duševno nekoliko dvignila in si moralno opomogla. To pot je ostala mrka, čemerna in molčeča, ko zakrknjena. Kuhala je v sebi jezo nase in na ves svet. Bila je brez sredstev. Vzmet, ki se je bila v njeni duši sprožila in ji smer začrtala, pa je tiščala dalje: — Domov! Domov! — Kako domov, če mora priti s praznimi rokami, bolna, vsa okužena, povaljana vlačužnica, povaljana ko psica v blatu? In vendar — in vendar bi se kar odpravila — do matere, do njenih blagih materinskih rok. Mižala je in mižé premišljala: — ali bi prenesla pogled iz njenih žalostnih, zaskrbljenih, skrivaj prestrašenih in vendar že odpuščajočih, z ljubeznijo objemajočih oči? ... Sladka je bila misel Kriste Albe, — v njenih ustih pa je bilo grenko in trpek je bil njen nasmeh. Ali bi pogled prenesla, ali bi ga ne prenesla, čemu bi sanjala neresne, nemogoče, neresnične sanje? Brezplodne sanje ženske, ki je že zavržena. Kje je deklica, ki se je smela stisniti v naročje dobre matere in ji z vso nedolžnostjo pogledati v oči? — Umazana počestnica leži na postelji v bolnišnici in morda niti tega ne zasluži, da bi tu ležala. Mižala je in si ni upala odpreti svojih vek, da bi ne srečala pogleda, ki bi bil usmiljen z njo in ki bi bil naklonjen nji, nevredni grešnici. Tako breznažno, tako brezmejno mrko je bilo njeno občutje, da ji ni izvabila nasmeška blagodejnega miru in niti rahle sence blaženosti in sreče — sladka misel na svojo mater ... Ne. Te sanje so ji bile prepovedane. Te sanje, ki so ji prihajale bedé, so bile laž in neresnica. Živa resnica pa so bile one moreče sanje, ki so jo iz njih prebujali kričavi vrišči opice in rezgetanje častnika, ki so se mu škorenjčki izpreminjali v kopita, da je brcal z njimi konjske fige vanjo...

In vendar je tiščala vzmet: — domov, domov, — ali vsaj v bližino domačije — tja v hladno hribovsko okolje, da si napolni tesna pljuča s svežim gorskim zrakom. Bila je prepričana, da ostane to, kar je — sramotno žensko bitje do konca svojih dni. In bila je pripravljena, da ostane v javnih hišah, dokler se do kraja ne izčrpa. Vendar: — saj so bile javne hiše tudi v njeni domovini; celo v zakotne hribovske doline so jih postavljali — zaradi teh vojakov, zaradi teh vojakov — v škorenjčkih. Zmrdrnila se je in streznila se je, — pa je premagala odpor: — Doma bo, vsaj v bližini domačije, vsaj slutila bo — ne, saj bo vedela, da so nekje v bližini domačini, ki jih lahko priklīče, ki se lahko k njim zateče, če bi bilo treba. Če bi bilo treba ... Kadar onemore, kadar obleži v bolnišnici — na smrt utrujena — vsaj takrat jih priklīče, da se sporazume z njimi, da jih prosi odpuščenja, da ji prinesejo pozdrav domačih hribov, da pride z zadnjim blagoslovom k nji — mogoče ona sama, njena dobra, sladka mati ...

Mrka je bila Krista Alba, čemerna in molččca, ko zakrknjena... Vzmet pa je tiščala — in jo je dvignila... Dolgo je ležala — hirala, bolehalo — počasi je začela zopet okrevati in se popravljati... Nena doma je ozdravela in vzcvetela. Dvoje gub ob ustih in dvoje preko čela ji je zarezala bolezen; njena spretnost v lepotičenju jih je zbrisala.

Ko se je vrnila v javno hišo, so jo sprejele ženske s hrupnim presenečenjem in s hlinjenim občudovanjem. Izza pogledov jim je migotala nevoščljivost, izza besed je cikala nevera v njeno ozdravljenje. Pa se je oglasila strupena tovarišica:

„No, Krista Alba, ti, ki si se v Trstu naučila nekaj onega jezika sužnje: — za vojake v hribih iščejo deklet, za bordele v hribih!“

Ženske so se škodoželjno zasmjale. Ena sama se ji je prijateljsko približala:

„Ah, — na tvojem mestu, Krista Alba, bi se preselila rajši v Trst.“

„Rade bi se me odkrižale, razumem.“ Krista Alba se je zahahljala. Na zunaj se je zahahljala, na znotraj pa je vztrepetala: — Ali se ji res izpolni želja? — Zdravnik v bolnišnici ji je priporočil hribe; mir, počitek, solnce v hribih. Ha — hribe si privošči, hribe, morda tudi malce solnca; — miru, počitka — tega si ne bo privoščila. Ah, — ko bi bila le že res nekje tam v svojih hribih! In se je zasmjela: „Pojdem, deklice! Zglasim se za bordele v hribih. Haj, — tega gnilega življenja tu pri vas sem naveličana. Novinci tam v vojašnicah so mladi, zdravi, močni. Takih se mi hoče, ko sem zopet zdrava in goreča. Dober, sestre, je bil vaš nasvet. Haj, — z novinci si zaplešem novi ples!“

„In s hribovskimi sužnji!“

„In s hribovskimi sužnji, sestra, seveda, tralala... Ali nisi sužnja tudi ti? Vse smo sužnje, ljubice; prikovane kakor sužnji na galejah, prikovane v teh okuženih in obljuvanih bajtah. Galejo menjam, sestra, pa zaplešem sužnja s sužnji, tralala...“

„Dober tek!“

„Hvala! Ne želim ti, sestra, da bi tebi prej segnili jezik in želodec in drobavje — od teh pojedin tukaj, sestra, od teh gosposkih, viteških gostij, haha... Tudi tebi, sestra: — dober tek!“ —

Na zunaj se je zdela Krista Alba zdrava. Vročina je že dolgo ni napadala in ni je mučil kašelj; ob naporih pa se je zasopla in koža njenih lic in njenih prstov ji je za spoznanje posinjila... Ko so ji bili Trst omenili, je za hip zahrepenela: — Trst! Moj Trst! — Morda je bolj čustveno zahrepenela ko po sami materi. Trst! Prelestno mesto ob obali jadranskega morja, vzpenjajoče se po obrobnih kraških rebrih, mesto, ki si osvoji človeka s čudežno močjo in ga priklene nase in ga vsesa in ga izpije in si ga vtopi v meso in kri, ko da je bil od vekomaj

njegovo meso, njegova kri... Krista Alba je skoraj mahoma premagala to hrepenenje. Pomislila je na bolezen. Zaželela si je ozdravljenja. Ob spominu na obmorsko mesto svojega srca si je še stokrat bolj želela ozdravljenja. Zmagalo je domotožje, ki se ji je vzbudilo na bolniški postelji... Ah, — domov, domov, — tja v hladno hribovsko okolje, da si napolni tesna pljuča s svežim gorskim zrakom, da se napije solnca v domovini, solnca, ki ne žge in ne mori, samo ozdravlja... Ali se ji je zares nasmehnila usoda, da jo privede — potepinko — tja v domači kraj? — Skrivala se bo, ah, skrivala se bo, da je ne bodo videli in ne spoznali; ona pa bo videla in bo spoznala — in bo dihala, domači zrak bo dihala... Kako bi rada zopet dihala, ko se ji je vendar zdelo, da že dolgo, dolgo ni več dihala! In tam bo dihala — v domačih hribih — tam bo dihala...

... Tako je prišla Krista Alba v bordel tam doli — na klancu nad vojašnico, ki so jo bili stari gospodarji naših krajev do polovice že sezidali in so jo potem ti novi tujerodci na hitro dogradili in natrpali z vojaštvom. V bližini je šumela zeleno-sinja reka, v nebo so dvigale vrhove in grebene domače gore, — tam daleč onkraj trga pa je tekla cesta mimo domačije Kriste Albe, tam so živeli mati, brat in svakinja, nečaki in nečakinje; — Krista Alba pa je bila ujeta v novo past. Kolo se je vrtelo in ona je bila zob v kolesu, ki je pojilo in izžemalo — v samotni in premajhni hišici, kjer je gorela rdeča luč ob vežnih vratih in kamor so se vzpenjali vojaki — vojaki v čizmih in vojaki v škorenjčkih. Vsi so smrdeli po potu in nesnagi in vsi so bili lačni objemov ženskih rok in njih teles — lačni hotnih užitkov, ko izstradani volkovi svežega, krvavega mesa.

Računila je bila Krista Alba, da bo služila kakor mrtev stroj in da je to služenje ne bo utrujalo. Pa je bil naval v sramotno hišo tolikšen, da ni imela niti časa misliti na to, da živi v bližini doma, v bližini svojih dragih, v bližini matere. Vendar je čudno dobro prenesla ves ta čas naporov. Počutila se je zdravo, čeprav je bila venomer oblegana, tako da je kar mahoma zaspala, ko je bila prosta.

Pa so se začele širiti bolezni med vojaštvom, okuženja so se množila; nadzorstvo je postalo strožje. Dekleta so pošiljali v bolnišnico; prihajala so druga mesto njih. Naval pa je odnehal. Vojake so nadlegovali z vsakodnevnimi preiskovanji; za vsak obisk posebej so morali prositi dovoljenja. In so se zares unesli, saj je že tako naraščala med njimi bojazen pred okuženjem. Potem so odposlali velik del vojaštva v notranjščino države, kjer so izbruhnili politični nemiri. V vojašnici pod klancem je postalo tišje; v hiši pri rdeči lučki pa se je začelo obračati kolo od dne do dne počasneje in dolgočasneje.

V novih razmerah so se približali tudi nekateri domačini in so postali redni obiskovalci žensk, ki so prodajale objeme in noči. Dokler je bil naval vojaštva velik, so le bolj zdaleč gledali na rdečo lučko in na skrivnostno hišico z zavešenimi okni. Zdaj so zmagale skomine, drug drugemu je dajal poguma, drug drugega je zapeljeval na prepovedano, razvratno pot. Domače pesmi so odmevale izza zidov samotne hiše. Domači fantje so popivali z dekleti in so se večkrat tudi stepili s tujerodnimi, od napuha in prezira razbesnelimi vojaki, ki so hoteli biti gospodarji v hiši.

Krista Alba je veljala za Tržačanko. Izdajala se je za tujerodko in se je pred domačimi najrajši pritajila. Če pa je prišla z njimi v stik, je vsakikrat zelo poudarjala, da se je njihovega jezika naučila šele v Trstu. Vendar je bila zanje bolj mikavna kakor druge, v veliki meri morda prav zato, ker so lahko po domače govorili z njo.

(Dalje prihodnjič.)

Haloze

Dr. Žgeč Franc

(Sociološka študija)

Vsako jutro, vsak večer gledam skozi okna našega stanovanja Haloze.

Gledam jih in mislim.

Vedno so me privlačevale s svojimi kontrasti, vedno so me odbijale z njimi. Včasih so mi bile tako blizu, včasih tako daleč, onkraj velikega prepada, ki me je ločil od njih.

Čuvstva iz otroških let so me zbujala znova in znova. Gnala so me kot dijaka, kot visokošolca v Haloze. Prepotoval sem jih, v poznejših letih sem jih skušal spoznati, razumeti.

Haloze pa so se mi izmikale. Njihovo tajno sem lovil le za vrhnji plašč, ne da bi doumel prave vzroke, prave gibalne sile tamošnjih razmer. Tako ravnajo tudi mnogi drugi, ki se postavljajo, da poznajo Haloze. Oprimejo se posamičnega pojava ter poskušajo razložiti vse haloško življenje. Ne zavedajo se, da je to le zunanji znak za globoko notranjo bolezen, ki razjeda celotni organizem.

„Kje so gibalne sile, kje pravi vzroki, ki oblikujejo življenje v Halozah?“

Slišim jih, poznavalce Haloz, kako mi modro odgovarjajo: „Značaj Haložanov je kriv neznosnega stanja. Haložan je len, ne dela rad!“

in instrumenti, bi preračunani v dinarsko vrednost, silno izpremenili višino medsebojnih prejemkov posameznih univerz.

Tudi pod tem vidikom je treba gledati nizke dotacije ljubljanske univerze za njene stvarne izdatke.

Krvave rože

Poglavje iz povesti „Krista Alba“

Lojz Kraigher

Pa se je zgodilo, da je obiskal rdečo lučko Davorin Legiša, krčmarjev sin iz sosednega trga tamkaj ob sovodju bele in črne reke. Krepek, velik in plečat, lep in kodrolas možak; nadarjen človek; razvraten, ampak duhovit, zelo zabaven veseljak. Vojna ga je bila iztrgala iz zadnjega razreda srednje šole in mu onemogočila nadaljni študij. Po prevratu se je doma marljivo lotil dela in pomagal v krčmi in pri gospodarstvu. Seveda pa je bilo vsega le premalo, da bi zadostovalo njegovim duševnim in telesnim silam, da bi izčrpalo njegovo moč, njegovo voljo in njegovo častihlepje. Oče mu je bil čvrst, mladosten, kakor je še danes, pa mu ni mogel in ni hotel prepustiti gospodarstva. Če bi bil Davorin samostojen, da bi se lahko ženil in da bi nosil odgovornost za dom in uspevanje podjetja, bi bil morda že tedaj na svojem mestu zmeren, priden, ponosit. Tako pa — delovanje v javnosti in v društvih je bilo skoraj izpodrezano; sam lov ne more izpolnjevati mladega, živahnega, delavnega človeka; — se je razočaral nad razmerami, nad svojim domom in nad samim seboj; zazdel se je sam sebi nepotreben in odveč in je zaživel vetrnjaško, lahkomiselno življenje ponočnjaka, kvartopirca in razgrajača. Zapravljal je denar — in če ga ni mogel izsiliti od očeta, je ostajal dolžan in je tolažil upnike, da že pride čas, ko bo samostojen in premožen in ko bo mogel vse poplačati.

Krista Alba se je v Davorina Legišo zaljubila. Še enkrat je vzplapolala njena strast, še enkrat je zagorela ko goreči grm, da so objeli vroči zublji lepega izvoljenca in švignili lizajoč in sigajoč ob njegovih čvrstih udih in do njegove plave, kodrogrive glave. Kakor da se je v ti ljubezni izpolnilo vse njeno domotožje, vse njeno hrepenenje po domačnosti, vse njeno koprnenje za požrtvovalnostjo ljubeče ženske duše. Ni si upala niti misliti na to, da bi se približala svoji materi onkraj trga, svojemu bratu in njegovim, svoji domačiji, — pa je položila v to ljubezen do Davorina vse, kar je še ostalo lepega in dobrega v njenem skoraj že ovenelem srcu, a tudi vso divjost svoje nizke in

nekoliko onemogle hotnosti in vse zahteve svoje tirjajoče in posurovele ženskosti.

Davorin Legiša je postal njen stalni gost. Nekaj tovarišev si je izbral, da je tuintam popival in veseljačil z njimi in s Kristo Albo. Zdaj ni nič več skrivala svojega jezikovnega znanja. Prepevala je z njimi in večkrat jih je presenetila s popevko, ki jim je bila samim še neznana ali so jo že nekdam slišali in pozabili nanjo. Davorin se je ob taki priliki zagledal vanjo in ji dejal:

„Ti nisi tujerodka, Krista Alba. Ti si domačinka. Izpovej se!“

Ona pa je odkimala in je samo priznala, da je pred vojno v Trstu dolgo časa občevala le s Slovenci.

„Ali misliš, Davorin Legiša, da sem bila zmerom samo podgana v taki-le nasedli barki kakor tu pri rdeči lučki? Svobodno, gosposko sem živela. Ti-le naši — ‚établissement‘, ti so seveda kakor sredi kopnega nasedle ladje — in polje in travniki, vrtovi, trgi, mesta okoli nas, vse to je kakor morje, brezmejno, neprehodno morje za nas — podgane, Davorin.“

Eden izmed tovarišev se je zakrohotal:

„Saj nam še utone v tem sentimentalnem morju, Davorin. Vina poklič! Buteljko boljšega poklič!“

Legiša je kroteč položil roko na njegovo ramo in se je zazrl Kristi Albi v skaljene oči:

„Ali hočeš, Krista Alba, da zajadramo po trgu in da zarogovilimo ‚pri pošti‘ — pred elito, Krista Alba, pred domišljavo trško elito?“

Tovariši so bili takoj navdušeni za dobro misel in so si že izbirali dekleta, ki bi jih povabili na nočni izprehod po trgu. Krista Alba pa je odkimala. Trdila je, da bi jih matrona prav gotovo ne pustila iz hiše, da je to sploh zabranjeno in — celo prismojeno:

„Tu se imamo vendar dosti boljše, ker smo neovirani, vse bolj svobodni in vse bolj varni kakor oni zunaj — na odprtem morju.“

Naročila je šampanjca, sedla Davorinu na kolena, objela ga je krog vratu in ga poljubila na njegova odprta, vroča usta. In ko se je zapenilo v kristalnih čašah in je zaduhtelo opojno, sladko in kipeče vince, je zapela svojo najboljšo sentimentalno pesemco:

Dekle, daj mi rož rdečih,
rožmarina, dekle, daj,
da bom sanjal o pomladi,
da bo moj mladostni raj...
Rož rdečih zame nimaš,
Rožmarina tudi ne,
žalostno je srce moje,
žalosten sem jaz fantič...

„Hej — Davorin ni žalosten fantič! Zanj že hrani Krista Alba rdečih rož in rožmarina,“ se je smejal njen sosed in trkal z njo.

Davorin pa je ostal zamišljen in jo je tiho vprašal:

„Ali si bila v Trstu poročena, Krista Alba, poročena — z našim človekom?“

Zahahljala se mu je v obraz in mu iznova veselo odkimala... Pozneje, ko sta bila sama, pa mu je priznala, da je ljubila bančnika Kobilarja, Martina Kobilarja in da je dolgo živela z njim.

„Martin Kobilar? To ime poznam. Človeka sem že videl, kajpada, saj prihaja po trgovskih poslih v naše kraje. V Trstu živi.“

Krista Alba pa se ni zanimala. Ni se pritajila: — bilo je res že vse ugaslo v nji, tako oddaljeno in neresnično je bilo, komaj še spomin.

Legiša pa se je nasmehnil:

„Martin, praviš, Martin? — Ali si ti nevarna nam, Martinom, ali smo mi nevarni tebi?“

„Martin? Ali si ti Martin?“

„Davorin je vendar isto kakor Martin.“

„Davorin je Martin?“

Kriste Albe pa tudi to naključje ni zanimalo. Privila se je k njemu in se vsesala vanj. Samo ta strast do njega je še živela v nji. Vse drugo so bile prazne marnje, brez vsake važnosti, brez vse mikavnosti. Ali je nevarna ona njemu, ali je on nevaren nji, — vprašanje brez pomena, nepotrebno in brez smisla. Njena strast do njega je bil ves pomen; njegova strast do nje je bila potreba zanjo; uživanje te strasti je bil ves smisel. Vse drugo je treba pritajiti, pritajiti pred seboj in pred vsemi drugimi. Veljavo ima samo še to, da si ohrani poln ta zadnji vrč, ki je iz njega srkala in pila življenje in njega slast...

Davorin Legiša je bil skoraj vsakodneveni gost pri Kristi Albi. Že po naravi je bil potraten in razsipen. V ženski družbi se je rad ponašal s svojo darežljivostjo. V razpoloženjih, kakor morajo nujno vladati v salonu rdeče lučke, je njegovo razmetavanje dosegalo svoj višek. Njegovi večeri so bili vsi zelo živahni, bučni in razigrani. Vino je teklo z mize, dobro, drago vino; in vse najboljše in vse najslajše in vse najreznejše je moralo biti na razpolago. Pa mu je včasih zmanjkalo in je primanjvalo tovarišem — in je morala kriti ceho Krista Alba sama. Ona je pa služila bore malo — in so ostajali računi neporavnani. Vedno večkrat se je dogajalo, da so ostajale bogate cehe kar na dolgu, za dolgo kar na dolgu. Gospodinja rdeče lučke se je jezila in prepirala in se je sporekla s Kristo Albo in jo je ozmerjala in jo obsula s psovkami. Zahtevala je od nje, da si poišče nekaj bogatinov

v trgu, da jih zapelje in začne izžemati. Krista Alba pa je bila kakor pobesnena za lepim Davorinom; zbežljala je za njim, kakor da je — poštena ženska. Matrona je robantila nad njo in ji očitala, da ji uniči vso kupčijo. Poklicna cipa se zateleba v razvratnega nemaniča! Vlačuga plačuje sama ceho za svojega obiskovalca in njegovo družbo, ko bi morala rajši molsti njega in vse druge zase in za gospodinjo in za hišo!... Krista Alba bi ji bila na uslugo. Ona bi se spravila na bogatine v trgu. Samo, — kako bi naj prišla do njih? Ali se jim naj razkaže v farni cerkvi pri nedeljski veliki maši? Ali jih naj tam zapelje s spogledljivostjo, z nogami v svili, z razgaljenim oprsjem?... Gospodinja je rešila težko nalogo. Našla je posredovalko, ki jo je založila s slikami svojega ženskega blaga in jo poslala k bogatcem v trgu, da jih s previdnostjo in naskrivaj zavede v svileni, sladki greh pri rdeči lučki. In se je res posrečilo. Nekateri so prihajali pri zadnjih vratih, neopazno, in so se stihotapili naravnost v sobice izvoljenk. Matrona pa je znala kmalu stvar tako urediti, da je odprla v svoji lastni sobi nov salonček, skrit in nedostopen običajnim gostom. Tu ji je obrt lepo vzevetela in vsaj za neko dobo ostala v cvetju. Pa so bili tudi taki, ki so si naročali v brezmesčnih nočeh svilene damice na dom. Za obiske izven hiše je nastavila gospa od rdeče lučke prav posebne cene... Od vseh teh novih in solidnih gostov pa je bila najbolj zaželjena Krista Alba. Morda je bila vkljub bolezni zares še najmikavnejša; velika njena prednost pa je bila tudi ta, da je obvladala domači jezik. — Zdaj je mnogo zaslužila. Gospodinja pa ji je zasegala zaslužek in se je še drla nanjo, naj ji prinaša več, drugače ne bodo nikdar poravnani neplačani računi Davorina Legiše in njegove družbe...

Prav v tem času si je prišel Davorin doma hudo v lase z očetom. Od vsepovsod so hodili terjat starega, da bi plačeval za sina. Celo od rdeče lučke je prejel račun in opomin. Pa se je uprl in zagrozil sinu, da ga prekliče in napodi.

S Kristo Albo se je Davorin zdaj le bolj poredkoma sestajal. Ona si je morala večere in noči, ki jih je hotela prebiti z njim, izvojevati od matrone v trdem, brezobzirnem in surovem boju. Kadar je šlo za plačevanje cehe, je prihajalo do tečnih in nevšečnih, do grdih in zoprnih prepиров z gospodinjo. Že to je Davorina odbijalo. Pa se je celo dogajalo, da Kriste Albe niti našel ni, čeprav se je bil dogovoril z njo. S škodoželjno-sladkimi nasmeški se je izgovarjala matrona: — „Lepotica, žal, ni prosta.“ „Damica je na obisku v trgu.“ Krista Alba je po navadi puščala za Davorina napisano opravičilo, ki pa ga je znala prevejana bordelska mama zmerom z detektivsko spretnostjo zaseči in uničiti... In se je Davorin nekako streznil in naveličal. Začel se je ozirati naokrog, kako bi se dokopal do denarja — in morda celo do

ženske, ki bi se poročil z njo, če bi mu nudila pogoje za obstanek, najrajši lepo domačijo, gospodarstvo, podjetje, ki bi neslo in bi bilo že vpeljano.

Tedaj je ovdovela še dosti brhka krčmarica v trgu: Muznikova Glorija. Ujedljiva, precej prevzetna ženska je bila sedem let starejša kakor Davorin Legiša; bledikasti obraz pa si je znala skrbno izglediti in zlikati in zlepotičiti, tako da je z veliko spretnostjo prikrila svoja leta. Umrli mož ji je zapustil nekaj otrok in velik kup zagrenelosti po tolikih letih trdega zasuženja gospodarju, ki jo je krotil in vladal. Tudi ona je bila gospodovalne nravi in si je vidno oddahnila, ko je postala svobodna in samostojna. Z obraza ji je bilo brati, kako si je želela, da bi se nekoliko izživela po letih zapostavljanja in zaprtega življenja v otroških sobah. Ljudje so ji takoj začeli iskati snubcev — in kar na lepem je bil Davorin Legiša v hiši in je začel posedati v gostilnici, gledati in oprezati za Glorijo in loviti stikov z njo. Njeno gospodarstvo je bilo brez bremen, podjetje je uspevalo, — Davorin bi bil ugriznil... In Glorija se mu ni izmikala. Zdaj je šele zaživela, zdaj je šele prav razpoložila svoje očarljivosti in zapeljivosti...

V tem času je prišel zopet po svojih poslih Martin Kobilar skozi trg. Ustavil se je pri Muznici in je sedel dopoldne pri zajtrku za mizo, za katero se je razkoračen naslanjal tudi Davorin Legiša, srkal sveže pivo in vztrajno zasledoval s pogledi gospodinjo, ki se je spogledljivo kretala po sobi in za točilnico in je z nekoliko domišljavo, trenutkoma celo ošabno ukazovalnostjo izginjala v kuhinjo in se zopet vračala iz nje. Pa je prisedel k Davorinu mlad tržan — in ko je bila krčmarica spet za hip odsotna, je izročil pisemce Legiši in mu pošepnil:

„Od Kriste Albe. Menda te že težko čaka.“

Martin Kobilar je ujel ime in je skoraj planil od presenečenja. Tedaj se je tudi Davorin uzrl in je spoznal človeka, ki je sedel za njegovo mizo. Pogledal je na pismo v roki in na Kobilarja in se je hudo-mušno zasmel. Potem se je dvorljivo dvignil in se mu poklonil:

„Dovolite, da se vam predstavim, gospod Kobilar! Davorin Legiša — moje ime. Vas pa že poznam. To ni nič čudnega, kaj ne, saj ste večkrat v naših krajih. Tudi v naši krčmi ste že bili — doli ob sovodju — in sem vam celo postregel.“ Sédel je, pogledal pismo v roki in se namuznil. Raztrgal je ovoček, razgrnil pismo pred Kobilarjem in pokazal s prstom na podpis: — Krista Alba. — „To-le ime ste slišali in ste ostrmeli, ali ne? Morda bi vas stvar zanimala? No, kar nič na dolgo ne opletajva! Saj mi je povedala, da vas pozna in da je živela v zami — že davno, kajpada, tam v vašem kamenitem obmorskem paradižu v onih davnih, zlatih časih. Ha, — nič si ne domišljajte, gospod Kobilar! Krista Alba si onih zlatih časov ne želi nazaj. Medlo, medlo se jih spo-

minja. Vendar: — zdi se mi, da sta lepo živela, — lepo, kaj ne? — Hm, — preberite pisemce, gospod Kobilar! Mene ne zanima. Mene ta svilena dama ne zanima več. Preberite — in mislite si, da je na vas naslovljeno! Prosim, — gospod Martin Kobilar! Tudi jaz sem Martin, gospod Kobilar, Martin; — pa so me seveda v Davorina zlepotičili. Ha, — nič ne zamerite! Vzemite, prosim! Stavim, da vas bo zanimalo! Berite, kakor da je na Vas naslovljeno!“

Kobilar je strmel, — je vzel in bral:

„Moj ljubi!“ — in je odložil. Pogledal je Legišo:

„Če se ne motim, gospod —“

„Legiša. Davorin Legiša.“

„To je vendar — ljubavno pismo — precej intimnega značaja.“

„To naj vas nič ne moti, gospod Kobilar! Berite, kakor da je vam namenjeno! Stavim, da vas bo zanimalo. Stavim — butiljko Stockovega konjaka, tržaškega, gospod Kobilar, majhno butiljko.“

„Dobro. Naročite!“

„Majhno butiljko, ker smo majhni pijanci.“ Davorin se je dvignil, da stopi h gospodinji v kuhinjo. „Vi pa kar berite, gospod Kobilar! Tu je moj prijatelj Lipovšček. Ne bo vas motil.“ — in je odšel.

Kobilar je segel Lipovščku v roko. Spogledal se je z njim in udaril z nohti po odprtem pismu, — neodločno, kakor da ga prosi za nasvet:

Lipovšček se je namrdnil:

„Od rdeče lučke! Kar berite!“

Martin Kobilar je sam pri sebi skoraj zazijal, — pa ni nobene črhnil in je pogledal v pismo:

Moj ljubi! — Danes sem prosta in te pričakujem. Tako dolgo te že nisem pila, ti moj peneči se šampanjec, da ne morem več strpeti od te strašne suše, ki je v meni. Žeja me po tvojih ustih. Danes moraš priti, ne smem te čakati zaman! Oprosti, če me včasih nisi našel; saj veš, da nisem bila sama kriva! Sahara, — kakor sahara je ta hiša zame — in vse dejanje in nehanje v nji tako brezupno, zoprno in ne-uzitno. Vem, da ni rešitve zame in da mi ni pomoči; a dokler imam še tebe, ti moj ljubi, — ljubi! — toliko časa še zdržim. Ti si edino moje opojilo, napojilo! Ti si zdravilo zame, ki sem bolna, tega grdega sveta in teh umazanih ljudi in tega strašnega življenja bolna, bolna. Danes pridi! Zdravila sem potrebna. Danes m o r a š priti! Do devetih te bom čakala, moj ljubi, do devetih, ljubi! In če te ne bo, moj ljubi, če te ne bo, — pa pridem — strela jasna, Davorin, rotim se ti, da pridem k tisti tvoji Muznici, k tisti tvoji Gloriji, k tvoji črni Gloriji, k vseh lovač

lovači, vseh božjih in posvetnih žegnov polni — in ji s peto raztreščim gobec, da ga ne boš več lizal, ti moj ljubi, da ga n i k d a r ne boš več lizal, ti moj ljubi, — ljubi! — Oprosti! Tako sem divja od ljubosumnosti, da bom še tebi kaj storila, ti moj ljubi. Boj se me, moj ljubi! Danes pridi! Ne morem več strpeti in ne bom strpela. Čakam te, ne ukani me! Pridi, pridi, pridi — in vse bo dobro in lepo in sladko! Ne pozabi: — tudi jaz sem tvoje opojilo, napojilo, samo jaz, — nobena druga! Pridi v svoj goreči grm, ki še visoko plameni! Prinesi mu goriva, ljubi! Prinesi zraka, da bom lažje dihala! Pridi, ljubi, pridi! Čakam te! Pozdrav, poljub — in pridi!

Krista Alba.

Martin Kobilar je strmel, pogledal Lipovščka in še enkrat preletel pismo. „...da bom lažje dihala!“ to ga je najbolj zadelo. Bilo je napisano — morda nehote— nekoliko bolj razprto, če tudi ne podčrtano, in črke so bile tukaj debelejšje. Vse drugo se mu je zdelo žensko besedičenje, ljubezensko moledovanje. Grožnja Gloriji Muznici se mu ni zdela resna. Vendar je vprašal Lipovščka:

„Ali se gospod Legiša ženi — tu pri gospodinji?“

(Dalje.)

Haloze

Dr. Žgeč Franc

(Sociološka študija)

Ali imajo tudi posestniki z Brega posestva v drugih haloških občinah?

Vseh Brežanov na Gorci je sedem, ki imajo tam posestva s skupno površino 2981 ha. Le dva imata zemljo tudi v drugih haloških občinah. Prvi ima na Gorci 274 ha, v Strajni pa 3954 ha, drugi na Gorci 101 ha in na Podlehniku 7 ha. Oba skupaj imata 4654 ha v vinorodnih Halozah izven Gorce. Prvi ima izven Gorce za 10 ha približno več, kakor imajo vsi Brežani na Gorci skupaj.

Slika, ki jo dobimo sedaj v razpredelnici o podelitvi posestev v skupine, je precej spremenjena, če prištejemo še te količine. Do 1 ha imata 2 posestnika, od 1—2 ha nobeden, od 2—5 ha: 2, od 5—10 ha: 2 in nad 10 ha eden. Ta nova razdelitev pa velja seveda za vse Haloze, ne za Gorco.

* * *

Oglejmo si sedaj še posestnike iz inozemstva. Na Gorci posedajo skupno 6262 ha, tako da pride povprečno na vsakega izmed četvorice

policijsko. Levec je leta 1870. navajal za dobo zadnjih 20 let te-le primere, kjer se je del duhovnikov (Jeranovci) in poleg njih tudi ž njimi se ujemaajoči del posvetnjakov (Bleiweisovci) spotikal ob slovenske slovstvenike, ki so danes stebri naše književnosti: Prešeren, Levstik, Janežič, Jenko, Jurčič in Stritar.¹² Pripominjam, da bi se seveda tudi njih spisi ne bili mogli in smeli izogniti svobodni oceni; toda tukaj se takrat ni izvajalo umetniško-znanstveno obravnavanje, ampak se jim je ozkosrčno očital versko-nravni nedostatek ali pregrešek, s čimer so hoteli te vrste ocenjevalci kratko in malo odganjati s slovenske zemlje vsako svobodnejše slovstveno ustvarjanje. Duhovna svoboda je pa osnova napredujočega življenja. Kdor ni navajen ali si ne upa svobodno misliti, da se vedno zanaša samó ali v prvi vrsti na druge (avtoriteto), tak tudi ne ravná svobodno.

Ako načelno zavračam to cerkveno-duhovniško stališče, s tem še nikakor ne zagovarjam brezpogojno ravnanja moderne (liberalne) države in posvetnega svobodoumnštva; nasprotno jima očitam nedoslednost in samovoljstvo, ker ne mislim, da je država edini vir vsega prava in da ji zató pripada vse-mogočnost. Cerkev in država bi se morali odreči medsebojnega policijskega nadzorstva; saj je ljubljanski „Slovenec“ pisal leta 1875. (šte. 25)¹³ pravilno, da je vera dar božji, ki se ne da komandirati v človeka. Ločitev cerkve od države bi koristila obema, ker bi ju osvobodila. Do tega demokratičnega načela se ni nikdar povzpelo slovensko svobodnomiselstvo: na pol pota sta ostala ne le Razlag in Tavčar, ampak tudi Žerjav in Pucelj; zakaj slovensko svobodoumno meščanstvo in kmetovstvo je enako v Avstriji kakor v Jugoslaviji glede cerkveno-političnih vprašanj poznalo mnogo osebnega prerekanja, a malo načelne odločnosti.

(Dalje.)

Krvave rože

Poglavje iz povesti „Krista Alba“

Lojz Kraigher

Lipovšček se je spet namrdnil in je zamahnil z roko:

„Kjer so ženske, tam se Davorin Legiša ženi. Zdaj največ tu poseda, res je. I, kajpada —“ in je napravil značilno kretnjo s palcem in kazalcem, „tu je denar pri hiši in premoženje, to bi mu dišalo! Ampak — kolikor se meni zdi, gospod: — z možitvijo se Muznici ne bo

¹² Ivan Prijatelj v Ljubljanskem zvonu, 1924., 674—675.

¹³ Najbrž urednik sam — Kaulus, t. j. Klun.

mudilo. Drugače pa, drugače morda kaj odpade za Legišo.“ Nemarno si je s prsti nos otrl in se prekanjeno namuznil: „Saj jo slišite, kako rezgeče v kuhinji? Ona se bo z Davorinom okoristila, ona z njim! On pa na svoj račun ne bo prišel... He!“ in si je znova potegnul z roko mimo nosa: „Rajniki je napenjal vajeti — in Gloriji se zdaj skomina, — ampak ne po vajetih, hihi... Davorin se moti. Davorin se moti. Glavo stavim, da se moti.“

Iz kuhinje je klicala gospodinja:

„Micka! Micka!“ pa je takoj nato že sama dostojanstveno prikorakala in nosila v rokah pladenj s konjakom, s kozarčki in pecivom.

„Saj dovolite, gospod Kobilar, da vam postrežem in prisedem? Gospod Legiša je bil tako prijazen in me je povabil.“

Martin Kobilar je zgrnil pismo Kriste Albe in se z lahtjo naslonil nanje. V pogovor se je komaj vtikal. Smejali so se dvoumnostim in pretiranim, prisiljenim dovtipom, netečnim in nevšečnim, zabavnim in nezabavnim krajevnim zadevam, — dotaknili so se celo politike in se oprezno ozirali naokrog, če ne prisluškuje tujerodno uho. Kobilar je gledal Muznico. Imela je rumen, nekoliko preveč gladek obraz. Če se je zasmejala, je skoraj zavreščala, preširoko in presurovo zavreščala. Nasprotje med tem smehom in voščeni svetništvom njenega obraza je bilo preveliko. Rumene oči so ji neiskreno mežikale. Oblečena je bila v črno žalno obleko. Njeni črni lasje so bili medle, nekoliko nenaravne barve, ko brez soka in brez sija. V laseh je imela velik, črn glavnik, ki je bil okrašen z bleščečim vencem iz jantarja. Z ušes so ji bingljali dolgi, svetli, črni uhani, s prav tako vdelanimi jantarjevimi okraski; vse to se ji je lepo prilegalo. — Kobilar se je oddahnil, ko so jo poklicali in je odšla po nujnih poslih.

Za kratek čas so vsi umolkni. Potem se je Legiša zganil:

„Ali ste prebrali pismo, gospod Kobilar?“

Martin Kobilar se je zdrznil in mu ponudil pismo:

„Hvala! Bral sem.“

Davorin ni segel po pismu in je samo dejal:

„Piše dobro, kaj?“

„Dobro piše.“

„Ha, — pozna se ji, da je živela boljše čase. Vzgajali so jo — morda tam pri vas ob morju, gospod Kobilar?“

Ta je molčal in je bil v zadregi, ker je še vedno nudil pismo, oni pa ni segel ponje.

Davorin si je nalil in pil:

„Literarno ste jo dobro vzgojili.“

Kobilar je pripomnil mrko:

„Tega nisem storil jaz.“

„Ah, zdaj se spominjam: — to je storil oni, ki jo je krstil s tem umetniškim imenom.“

Kobilar je samo pokimal.

„Krista Alba! — Povejte mi, gospod Kobilar, kako se Krista Alba pravzaprav in po pravici piše?“

Kobilar mu je umaknil svoj pogled in molčal. Pri sebi se je čudil: — Ali ne živi pod svojim pravim imenom? — in si je bil takoj na jasnem: — V svojem rojstnem kraju — v sramotni hiši — ne more izdati svojega priimka!

On pa je silil:

„Po njenih listinah je tujerodna in južnjakinja; ampak — po pravici vam povem — vsa zunanost njena, jezik, njene pesmi, njeno literarno znanje in vse drugo — mnogokrat sem mislil: — če ni domačinka?“ In se je nagnil h Kobilarju in se mu zazrl v oči: „Gospod Kobilar, — ali je Krista Alba domačinka?“

Ta pa se mu je s pogledom umaknil in izjavil prav na kratko: „Res ne vem, gospod Legiša. Mislim, da je tujerodka“ — in je iztegnil roko in mu ponudil pismo prav pod nos.

Oni pa ga je odrinil in zamahnil z roko:

„Obdržite si to pismo, gospod Kobilar! Mislite si, da je bilo vam namenjeno!“ — In ko je oni le še širše odpiral oči in mu ponujal pismo, je pristavil porogljivo: „Ali me nemara čaka? Kdaj me čaka?“

„Danes do devetih vas bo čakala. Če vas ne bo, — pride tusem in uprizori škandal.“ — Kobilar je potrkal z nohtom po mizi in pokazal z levico proti kuhinji, kamor je bila Muznica izginila.

„Grozi?“

„Grozi!“

Davorin je pismo vzel in je z očmi preletel.

„Opojilo-napojilo, — to ima od mene. Glorija, — moja nova gloriya, — tudi to ima od mene.“

„Vi ste ji povedali, da se tu lovite — za gospodinjo?“

„Jaz sem ji povedal, da, gospod Kobilar. Jaz sem ji povedal, da se tu lovim, — da se lovim... Vi se zelo prijazno izražate, gospod Kobilar! Ali veste, kdo je Krista Alba? Ali veste, kje je to — pri rdeči lučki?“

„Vem, gospod Legiša.“

„No, — naj bo dobro, gospod Martin Kobilar! Naj bo dobro! Čemu bi se prepirala? Vi, gospod Kobilar, vi ste v tistih davnih časih lepo

živeli s Kristo Albo. Morda vas bo le še tudi danes vsaj nekoliko zanimala. Storite mi uslugo! Tu imate pismo. Če ne za drugo, naj vam bo v spomin. Danes zvečer, gospod Kobilar, danes — pa pojdite mesto mene h Kristi Albi — Velja? — Storite mi to uslugo, gospod Kobilar! — Čemu bi se midva prepirala?“

Kobilar je namrščil obrvi, — pomislil, — spravil pismo in dejal:

„Dobro! Pojdem, gospod Legiša!“ in se je dvignil, da odide po opravkih.

Muznica se je vrnila v sobo. Davorin je stopil žvižgajoč, s plesočimi koraki proti nji. Objel bi jo in se zavrtel z njo. Ona pa se je vreščee zasmejala in se mu spretno umaknila. Zadelala se je skoraj ob Kobilarja in naredila, ko da išče v njem zaščitnika. S spogledljivo sramežljivostjo se je zazrla vanj:

„Gospod Kobilar, vaš tržaški konjak leze našim deželanom v noge.“

„In našim deželankam v glave, — kaj?“ Legiša je z zobmi zaškripal in se izzivajoče postavil pred oba.

Muznica je sklenila roki pod oprsjem in se nedolžno zmrnila:

„Pa ste rekli, Davorinček, da mi boste iz rok zobali!“

„Saj ti tudi bom, če bodo samo zame odprte, ti moja glorijska.“

„Kdaj pa sva midva že krave skupaj pasla, gospod Legiša?“

„Bolhe bova pasla, Glorija!“ in ji je ponudil plosko roko: „Udari, Glorija! Udari!“

„Cigu-migu, mačke strigu!“ se mu je ona z migljajočim jezikom spačila in se skrila za Kobilarja.

Ta pa se je z vso resnobo obrnil, naročil, kdaj mu naj pripravijo kosilo, hladno pozdravil: „Zbogom!“ — in odšel.

... Zvečer, nekoliko pred deveto uro je vstopil Martin Kobilar v salon pri rdeči lučki. Prostor je bil slabo razsvetljen in zakajen. Gramofon je igral kričee in vreščee. Trije vojaki so plesali z dekleti v povaljanih, svilenih domačih haljah. Trije so sedeli pri mizicah in učkali dekleta na kolenih. Sedmi vojak, podčastnik, je stal pri bližnji mizici in se naslanjal z levico nanjo, z desnico pa je teatralično spremljal ploho besed, s katerimi je nadležno silil v lepo, plavolaso žensko, ki je sedela zleknjena v fotelju. Zdelo se je, da se s preziranjem obrača od njega proč in da ga ne posluša. Podčastnik se je obrnil in je ošnil Kobilarja s strupenim in zlohotnim pogledom iz svojih globoko ugreznjenih oči. Ženska je držala svoje vitke noge v prozorni, črni svili koleno čez koleno. Tudi njena elegantna, kakor nova, svi-

lena halja je bila črna. Lehti so ji bile nage, oprsje ji je bilo na pol razgaljeno. Z negovanimi prsti je nosila cigareto v usta in je puhala oblake dima, ki ji je ovijal glavo in se vil nad njo. Kobilar je opazil, da je bingljajoči, črni čeveljček za hip obstal, pa si je — nekoliko negotov — dejal: — To ne more biti Krista Alba! — Tedaj se mu je približala debela, mastna ženska in ga je priliznjeno pozdravila. Pokazala mu je, kam bi lahko sédel, in mu začela z vso zgovornostjo naštevati, s čim bi mu lahko postregla. Potem mu je s široko kretnjo razkazala dekleta in izrazila sladko upanje, da bo našel kaj za svoj okus. — Kobilar se je med tem razgledal in nenadoma zapičil svoj pogled v modrikasti dim, ki je ovijal glavo elegantne dame v črni svili. Nekoliko začuden si je dejal: — To bo vendar Krista Alba! — Brez besede se je obrnil od debele, mastne babnice in pristopil:

„Krista Alba?“ je vprašal rezko.

„Gospod Kobilica?“ Nekoliko kisló se je zasmejala in močneje potegnila iz cigarete.

„Dober večer! Ali smem prisesti?“

„Prosim!“

Debela gospodinja mu je porinila fotelj in se oprijela podčastnika, ki je stal pri mizici, pod pazduho in ga odrinila. Vojak se je obrnil, zaškripal je z zobmi, iz oči pa je bruhal strele srda in sovraštva.

„Un' altro sciavo per la porca sciava!“ ga je slišal sikniti Kobilar. Tedaj ga je gospodinja zelo odločno odvedla proč.

Kobilar se je ozrl za njim:

„Kdo je to? Kaj hoče? Ali se naj vržem nanj?“

Krista Alba pa je malomarno zamahnila z roko:

„Pusti ga! Ni vredno! Prosim!“ in ga je z brezbrizno kretnjo iznova povabila.

Kobilar se je premagal, sedel je in ji ponudil roko:

„Pozdravljena, Krista Alba!“ Ona pa mu je dala samo mezinec in si je zagrnila noge in si stisnila obleko na oprsju.

Gospodinja se je vrnila k njima izpraševati, s čim bi postregla.

„Dva jajčna konjaka prinesite!“ je hitro naročila Krista Alba.

Kobilar je gledal za matrono in po sobi in se je obrnil h Kristi Albi:

„Ali bi me ne peljala rajši v svojo sobo?“

„Danes nimam časa, gospod Kobilar!“

„Samo — govoril bi rad s teboj!“

Zdolgočaseno je zazdehala:

„Danes nisem prosta. Danes sem oddana.“

Kobilar je počakal, da je postavila gospodinja pladenj s kozarčkoma na mizo in odšla. Potem se je nasmehnil Kristi Albi:

„Na Davorina Legišo čakaš, vem!“

Ona ga je samo pogledala in ni nič rekla.

„Davorin me je napotil k tebi. — On ne pride!“

„On ne pride?“ In se je vzpela: „Potem pojdem jaz!“ Pa je vseeno obsedela.

(Dalje prih.)

Politični pregled

Izgledi fašizma v Franciji

Ob nedavni obletnici 6. februarja je bilo mogoče primerjati v Franciji sile fašizma in antifašizma. Kasandrina obrt je varljiva; prerokovanje o izgledih, ki jih ima fašizem za svoj uspeh v Franciji, je nevarno. Vendar pa je po preteku enega leta lažje ugotoviti dejanske sile, ki si stoje nasproti. V enem od zadnjih člankov te revije so bile označene glavne doktrine.¹ Toda teoretična vrednost teh je mnogo manj važna kakor pa ljudje sami, njihove mase in njihove organizacije. Situacija v Franciji ni ista kakor je bila v Italiji ali v Nemčiji pred Mussolinijevo ali Hitlerjevo zmago. Tujina jo često slabo pozna. Kdor hoče vedeti, kaj je na njej originalno francoskega, mora upoštevati tri glavna dejstva: obstoj parlamentarnega sistema, nasprotje med Parizom in provinco, ustanovitev „lig“ (les ligues). Od teh treh dejstev je samo zadnje najnovejšega izvora; toda njegov pomen je v odnosu do obeh ostalih činiteljev.

Dejstvo je, da v Franciji še vedno obstoja parlamentarni sistem. Mi si ne delamo nikakih iluzij o pomenu vpliva parlamenta. Ne smemo pa pozabiti, da se parlament še vedno opira na maso volilcev. Nikdar ne smemo izgubiti izpred oči dejstva, da se v Franciji volijo poslanci po arrondissementih.² To dejstvo je osnovne važnosti, ker vodi v svojih zadnjih konsekvencah do kontrole parlamentarca po volilcu, konstantne kontrole, ki se izvaja ob vsakem potovanju v volilni okraj. Njen dejanski in simbolični pomen je tolik, da je videl filozof Alain v njej bistvo radikalizma, znano po formuli o n a d z i r a n j u „oblasti“ po „državljanu“. Vsakemu poskusu odprave ali zadužitve parlamenta se bodo torej od vsega začetka protivila ti žilavi običaji kontroliranja poslancev. Res je, da poslanci morejo biti ali se zde, da so nepopularni. Toda če jih fašizem odpravi, kako bo državljan kontroliral njihove namestnike? To je vprašanje, ki si ga stavlja francoski volilec od časa

¹ Politični obraz današnje Francije, Sodobnost II, str. 238.

² Pododdelki departementov. V Franciji se volijo posamezni poslanci in ne cele liste.